

УДК 595.768

Севастьянов В. Д., д-р біол. наук, проф., зав. каф.
Одеський державний університет, кафедра зоології,
вул. Дворянська, 2, Одеса, 65026, Україна

ПОПЕРЕДНІЙ ОПИС КОЛЕКЦІЇ ЖУКІВ І. Б. БЕРТОЛЬДІ

Описується сучасний стан колекції жуків, зібраної І. Б. Бертольдї у 1825—1860 роках. Колекція складається з представників 34-х родин та більш ніж 150 родів комах, які мешкали в Бразилії, Мексиці, Гаїті, в регіонах, державах та містах Середземномор'я, Західної Європи, України та Молдавії, Фінляндії, Росії, Кавказу, Грузії, Вірменії, Осетії. Колекція зберігається в зоологічному музеї Одеського державного університету.

Ключові слова: колекція, жуки, ентомологія, зоогеографія, зоологічний музей.

Ця публікація є продовженням опису колекцій комах, які зберігаються в наукових фондах зоологічного музею ОДУ.

Характеризуючи колекцію жуків Е. Е. Баліона [1], ми мали змогу зупинитись на основних віхах життя вченого. Щодо І. Б. Бертольдї, то в літературі [3, 4] є лише вказівки на те, що він збирав комах в Одесі з 1826 по 1858 рік. З частини надпису, який зберігся на шафі з колекцією жуків, ми дізналися, що І. Б. Бертольдї був професором і що колекція потрапила в Одесу в 1821 році. Таким чином, І. Б. Бертольдї принаймні почав знайомитися з ентомофауною м. Одеси та суміжних територій задовго до приїзду в Одесу майбутнього завідувача кафедрою зоології Рішельєвського ліцею, колекціонера сучасних та вимерлих тварин проф. А. Д. Нордмана. Вчене звання професора свідчить про те, що І. Б. Бертольдї мав відношення до педагогічної роботи, але уточнити це можуть лише архівні матеріали.

Шафа з колекцією має пази, в які входять 12 дерев'яних прямокутних ящиків. Початково в кожному з ящиків знаходилося по чотири зроблених з тонкого картону і обклеєних зверху різнокольоровим папером коробки, до дна яких кріпились ентомологічні шпильки з комахами.

Буремні роки громадянської, потім Великої Вітчизняної війни і евакуації університету, призвели до того, що об'єм колекції зменшився з 48 до 20 коробок. Колекція в післявоєнні роки зберігалась на кафедрі зоології безхребетних ОДУ.

Розглядаючи залишки колекції з точки зору зоолога-систематика, ми поділяємо її на дві явно нерівноцінні частини.

1. Авторська систематична колекція. На дні коробок наклеєні етикетки з назвами родів жуків. На ентомологічній голці (під назвою) наколота етикетка з видовою назвою жука, і на ній же під рискою вказано місце, з якого жук потрапив у колекцію. Це або назва регіону (наприклад Siles. alp.) або країни (Italia) або певного міста (Tiflis). Безумовно, окремі комахи тепер знаходяться в інших

таксономічних групах, але, маючи їх видову назву, можна встановити їх рід, родину та інші таксони.

На жаль, в ряді родин залишилася лише частина видів. Про це свідчать родові назви без наявності відповідних комах, або лише сліди від шпильок на значній площі коробки.

2. Експозиційна колекція. На дно коробок наклеєна виконана в типографії етикетка з повною назвою жука, включаючи і автора опису виду. Лише зрідка під жуком вказується місце знаходження жука.

Про те, що ця частина колекції виконувала просвітницькі функції, свідчить знаходження в ній переважно найбільш поширених в Європі комах — жуків-гноїв, травневого, мармурового та інших хрущів.

В даній роботі ми не розглядаємо цю частину колекції, хоч вона може мати певне значення для історії створення зоомузею ОДУ.

З точки зору пізнання шляхів розвитку ентомології в Одесі важливо, що колекція Бертольдів була знайома дореволюційним ентомологам і вони намагались поповнити її власними матеріалами. Десь близько сотні комах датовані 1901 роком ("19 $\frac{5}{6}$ 01") з зазначенням місця збору: "Большой фонтан", "Средний фонтан", "Люстдорф", "Застава", "Хаджибей". В 1919 році невідомий ентомолог збирав влітку комах в "саду Томашевской", "на полях орошення", "в Одесском училище плодоводства". Ця самостійна колекція може дати нам цінний матеріал для визначення змін в ентомофауні Одеси за сто років.

Вражає своєю широтою перелік місць збору комах. Додаю їх в транскрипції авторської колекції.

1. Американський континент: Brasilia, Petropol. (можливо Petropolis — місто в Бразилії), Mexica, Haiti.

2. Регіони, країни та міста Середземномор'я: Gallia (Франція), Ispania, Turcia, Italia, Lusitania, Sicilia, Corfu, Triest, Dalmacia.

3. Західна Європа: Siles. alp., Saxonia, Germania, Austria, Dresden.

4. Україна та Молдавія: Ukrain., Podolia, Galicia, Tauria, Odessa, Nicolaef, Besarabia.

5. Росія: Volhin (можливо район Поволжжя), Sibiria, Kislar, Kosloff, Sarepta, Orenburg.

6. Фінляндія: Finland.

7. Кавказ та Закавказзя: Caucas, Armenia, Ossetia, Tiflis.

Безумовно, колекція жуків — це результат багаторічної праці колекціонера; крім глибокого знання ентомології, вона вимагала проведення екскурсій для вивчення місцевої фауни, подорожей або зв'язків з мандрівниками і, саме головне, наукового фанатизму колекціонера.

Наводимо перелік всіх родин, до яких відносяться жуки в колекції (табл. 1). З численних родових назв ми відібрали лише роди, що вказуються у визначнику жуків Європейської частини СРСР [2], тобто жуків в основному фауни України та суміжних територій.

Підводячи підсумки, можна твердити, що перед нами невелика, але унікальна колекція комах, наукове значення якої важко переоцінити. Вона, як і колекція Е. Е. Баліона, потребує кропіткого аналізу спеціалістів.

Таблиця 1

Перелік родин та родів жуків, представлених в колекції І. Б. Бертольдї

Родина	Роди
1. <i>Dytiscidae</i> — Плавунцеві	<i>Colymbetes, Laccophilus, Acilius, Hydroporus, Graphoderus, Hyphidrus</i>
2. <i>Hydrophilidae</i> — Водолюбові	<i>Hydrophilus</i>
3. <i>Haliptidae</i> — Плавунчикові	<i>Haliphus</i>
4. <i>Gyrinidae</i> — Вертячкові	<i>Gyrinus</i>
5. <i>Histeridae</i> — Карапузикові	<i>Hister, Hololepta</i>
6. <i>Ostomatidae</i> — Щитовидкові	<i>Peltis, Thymalus</i>
7. <i>Dermestidae</i> — Шкіроїдові	<i>Dermestes, Anthrenus</i>
8. <i>Nitidulidae</i> — Блищанкові	<i>Nitidula</i>
9. <i>Byrrhidae</i> — Пілжольникові	<i>Byrrhus</i>
10. <i>Heteroceridae</i> — Пилкоусові	<i>Heterocerus</i>
11. <i>Ipididae</i> — Короїдові	<i>Ips</i>
12. <i>Scaphidiidae</i> — Човновидкові	<i>Scaphidium</i>
13. <i>Ptinidae</i> — Облудникові	<i>Gibium</i>
14. <i>Catopsidae</i> — Катопсидові	<i>Catops</i>
15. <i>Staphilinidae</i> — Стафілінові	<i>Staphilinus, Lathrobium, Tachyporus, Stenus, Oxytelus</i>
16. <i>Chrysomellidae</i> — Листоїдові	<i>Galeruca, Chrysomela, Luperus, Chrysoschus, Podagrica, Donacia, Cassida, Lema</i>
17. <i>Curculionidae</i> — Довгоносиикові	<i>Mononychus, Cionus, Tachius, Baris, Apion, Sitona, Cleonius, Polydrosus, Hypera, Bothynoderus, Eucomus</i>
18. <i>Bruchelidae</i> = <i>Urodonidae</i> — Уродонідові	<i>Urodon</i>
19. <i>Meloidae</i> — Наривникові	<i>Cerocoma, Lydus, Mylabris, Epicauta, Meloe</i>
20. <i>Pytidae</i> — Трухлякові	<i>Mycterus, Laplingus, Pytho</i>
21. <i>Cedemeridae</i> — Вузьконадкрилкові	<i>Oedemera</i>
22. <i>Elateridae</i> — Коваликові	<i>Cardiophorus, Agriotes, Alaus, Athous, Limonicus, Drasterius, Ladius</i>
23. <i>Tenebrionidae</i> — Чорнишеві	<i>Tenebrio, Tentyria, Gnaptor, Blaps, Platystelis, Pedinus, Assida, Crypticus, Platyope, Trachyscelis, Bolitophagus, Diaperis, Cossiphus, Uloma, Helops, Hypophloeus, Phaleria</i>
24. <i>Mordellidae</i> — Горбаткові	<i>Anaspis</i>
25. <i>Melandryidae</i> — Затінколюбові	<i>Melandryia</i>
26. <i>Rhipiphoridae</i> — Віяловусові	<i>Rhipiphorus</i>
27. <i>Anthicidae</i> — Бистрянкові	<i>Anthicus</i>
28. <i>Pyrochroidae</i> — Вогнищеві	<i>Pyrochroa</i>
29. <i>Lagriidae</i> — Мохнаткові	<i>Lagria</i>
30. <i>Cerambycidae</i> — Вусачеві	<i>Saperda, Molorchus, Morimus, Messosa, Clytus, Callidium, Leptura</i>
31. <i>Bruchidae</i> — Зерноїдові	<i>Rhaebus</i>
32. <i>Carabidae</i> — Жужелицеві = Турунові	<i>Bembidium, Procerus, Amara</i>
33. <i>Scarabeidae</i> — Пластинчатовусі	<i>Aphodius, Oxyomus, Plamodius</i>
34. <i>Trogidae</i> — Трокові	<i>Trox</i>

Колекція повертається в свою “альма матер” — зоологічний музей університету.

Література

1. Блиштейн С. Я., Севастьянов В. Д. Э. Э. Баллион и его коллекция жесткокрылых // Научные труды зоологического музея Одесского государственного университета. — 1992. — Т. 1. — С. 6—8.
2. *Определитель насекомых Европейской части СССР* / Под. ред. Е. П. Гурьевой, О. Л. Крыжановского. — М.—Л.: Наука, 1965. — 666 с.
3. Куликовский Е. А. Материалы для фауны *Coleoptera* южной России // Зап. Нов. общ. ест. — Одесса, 1897. — Т. XXI. — С. 40—45.
4. *Шугуров А. М.* К лепидоптерофауне Херсонской губернии // Зап. Нов. общ. ест. — Одесса, 1906. — Т. XXIX. — С. 33—86.

Севастьянов В. Д.

Одесский государственный университет, кафедра зоологии,
ул. Дворянская, 2, Одесса, 65026, Украина

ПРЕДВАРИТЕЛЬНОЕ ОПИСАНИЕ КОЛЛЕКЦИИ ЖУКОВ И. Б. БЕРТОЛЬДИ

Резюме

Описано современное состояние коллекции жуков, собранной И. Б. Бертольди. Коллекция состоит из представителей 34 семейств и более 150 родов насекомых, обитавших в Бразилии, Мексике, Гаити, регионах, государствах и городах Средиземноморья, Западной Европы, Украины и Молдавии, Финляндии, России, Кавказа, Грузии, Армении, Осетии.

Коллекция сохраняется в зоологическом музее Одесского государственного университета.

Ключевые слова: коллекция, жуки, энтомология, зоогеография, зоологический музей.

Sevastianov V. D.

Odessa State University, Department of Zoology,
Dvoryanskaya St., 2, Odessa, 65026, Ukraine

PRELIMINARY DESCRIPTION OF I. B. BERTOLDI'S BEETLES COLLECTION

Summary

The collection of beetles was collected by I. B. Bertoldi in 1825-1860. It includes the representatives of 34 families and more than 150 genera of habitants from Brasilia, Mexico, Haiti; regions of countries and cities of Mediterranean countries, West Europe, Ukraine and Moldova, Finland, Russia (including the Volga Region and Siberia), the Caucasus, Georgia, Armenia, Osetia.

The collection is kept in the zoological museum of Odessa State University.

Key words: collection, beetles, entomology, zoogeography, zoological museum.